

*Дергачова В.В.,
д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Колешня Я.О.,
аспірант,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

РОЛЬ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРОКОМПЛЕКСУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Анотація. У статті висвітлено роль агропромислового комплексу в економіці України. Проаналізовано низку складників інфраструктури агропромислового комплексу в Чернігівській області, відображено взаємний вплив складників інфраструктури, розвитку підприємства і регіону на прикладі Чернігівської області.

Ключові слова: інфраструктура, агропромисловий комплекс, інфраструктура АПК, соціальна інфраструктура, сталий розвиток, економічна безпека.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс (АПК) є важливою ланкою економіки України, котра навіть у кризові періоди має найменш негативні показники порівняно з іншими галузями, являючи собою досить стійку основу. Хоча для нашої держави роль АПК переважно полягає у реалізації сировини, а не готового продукту, проте ця сировина завжди користується попитом. Однак функціонування даної галузі значною мірою залежить від стану інфраструктури. Водночас інфраструктура АПК є одним із визначальних факторів, що впливають на сталий розвиток конкретного регіону, і для будь-якого підприємства інфраструктура є складником, що формує економічну безпеку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку інфраструктури АПК, дослідження її стану, функцій та ролі в діяльності підприємств агропромислового сектору досить широко розглянуті як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед них – В.Ф. Стукач, А.І. Латишева, Л.С. Красильникова, В.Д. Залізко, І.О. Іртишева. Цікавим є той момент, що даному питанню присвячено багато робіт російських дослідників.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання взаємозв'язку стану інфраструктури АПК та економічної безпеки і сталого розвитку регіону є недостатньо дослідженим, оскільки акцент у роботах науковців здебільшого поставлений на розвиток підприємства або самого АПК.

Мета статті полягає у дослідженні ролі інфраструктури АПК у забезпеченні економічної безпеки та сталого розвитку на прикладі Чернігівської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. АПК відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Україні при цьому пророчать «потенціал стати житницею світу та позиціонувати себе одним з основних гравців у питанні глобальної продовольчої безпеки» [1], що зумовлено і наявністю ресурсів,

і географічним положенням, й історично. З огляду на це, АПК є перспективною галуззю економіки, про це свідчить і структура експорту: за I півріччя 2017 р. 42,2% експорту становила сільськогосподарська продукція. Щоправда, переважає при цьому експорт сировини (зернових). Водночас темпи падіння експорту продукції АПК не нижчі, ніж скорочення експорту неагропромислової продукції [2]. У структурі експорту до ЄС третину становить продукція АПК та харчової промисловості [3]. 17% зайнятості населення припадає на сільське, рибне та лісове господарство [4, с. 20].

За даними Форсайту економіки України, саме аграрний сектор може забезпечувати найбільший внесок до економіки України – на рівні 17% (рис. 1) [5, с. 75]. Але експерти наголошують, що це можливо лише за умови його модернізації та впровадження нових технологій 5–6-го технологічних укладів [5, с. 75].

Сьогодні ж ми можемо спостерігати занепад села і зменшення чисельності сільського населення, хоча на кінець 2016 р. у структурі сільськогосподарських товариств за організаційно-правовою формою 70,6% припадало на фермерські господарства [4, с. 171], тобто на сімейні господарства.

Отже, актуальним стає питання формування сучасної інфраструктури АПК як основи його стійкого розвитку, оскільки через вплив на демографічні процеси вона водночас впливає на економічну безпеку регіону, причому не лише у вигляді інфраструктурного складника, а й через зв'язок з іншими складниками економічної безпеки, насамперед соціальною.

Інфраструктуру АПК науковці розділяють на виробничу та соціальну. Проте дехто виділяє соціальну, виробничу, інституційну та інформаційну [6].

Дехто виділяє види інфраструктури відповідно до розвитку технологічних циклів (табл. 1).

На нашу думку, цей перелік є дещо неповним, оскільки не включає, наприклад, ні інституційну інфраструктуру, ні соціальну.

Останнім часом науковці почали виділяти екологічну інфраструктуру – широкий комплекс природних територій, що охороняються, природно-антропогенних та штучних споруд та технологічних систем, який забезпечує умови довготривалої підтримки і відновлення високоякісного середовища життя людини [8, с. 67]. Автор відносить до екологічної інфраструктури елементи традиційної інфраструктури за їх глибокої й системної екологізації [8, с. 67].

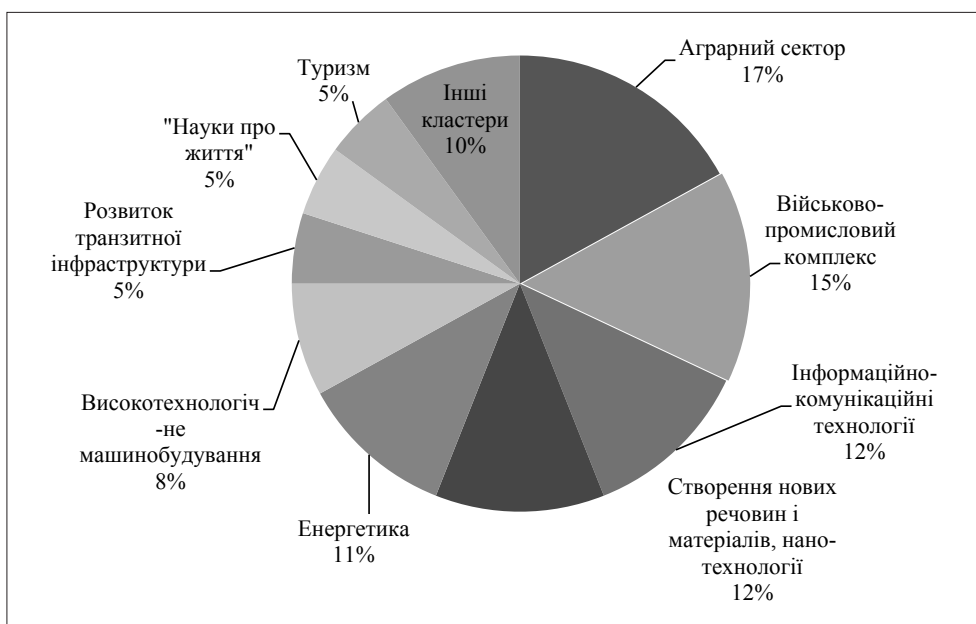

Рис. 1. Передбачення структури майбутньої економіки України, 2020–2030 рр. [5, с. 74]

Таблиця 1
Види інфраструктури, що розвивалися в періоди формування та розвитку технологічних циклів [7]

Технологічний цикл	Вид інфраструктури
Перший	водні шляхи, проїзні дороги
Другий	залізниця, світове судноплавство
Третій	електростанції, електророзподільчі мережі, телефон, телеграф, радіо
Четвертий	швидкісні автомобільні дороги, повітряне сполучення, аеропорти, транспортні засоби
П'ятий	засоби комунікації, комп'ютерні мережі, супутники, Інтернет

Водночас інфраструктура АПК має певні особливості, оскільки включає специфічні саме для цієї галузі елементи. До них належать агротехнічне обслуговування, ветеринарне обслуговування, служби захисту рослин тощо. І якщо можна говорити, що, наприклад, транспортна чи складська інфраструктура є характерною для будь-якої галузі, то згадані вище – лише для сільського господарства.

Оскільки інфраструктура АПК являє собою елемент інфраструктури регіону (і країни у цілому), то можна говорити про стійкий вплив розвитку інфраструктури на рівень розвитку регіону та сільських територій, зокрема й на їх економічну безпеку.

Не даремно інфраструктура включена до переліку цілей сталого розвитку України. Особливу роль тут посідає соціальна інфраструктура. Якщо її розвиток у містах не викликає питань, то забезпеченість села соціокультурними закладами є низькою і останнім часом погіршується, причому залежність стану соціальної інфраструктури та рівня розвитку сільської місцевості взаємно корелюють і визначають одна одну. Через це страждає й соціальна безпека, оскільки з падінням рівня життя населення росте соціальне напруження. Однак проблеми стосуються не лише соціальної інфраструктури – всеохоплюючою є проблема доріг, доступу малого бізнесу до фінансових ресурсів, доступ

до якісних інформаційно-комунікаційних послуг та ін. Усе це негативно впливає й на інформаційний, фінансовий, силовий та багато інших складників економічної безпеки.

При цьому можна говорити, що саме сільська місцевість має значний потенціал відносно впровадження чистої енергетики: вироблення та використання біогазу сільськогосподарськими підприємствами, вироблення пального для твердопаливних котлів (пелети з відходів рослинництва та лісового господарства) тощо.

За твердженням науковців, сталий розвиток агропродовольчої системи (й агропромислового комплексу) полягає у [9]:

- дотриманні в процесі її функціонування узгодженості, зокрема між обсягами виробництва тваринницької і рослинницької продукції, між ними та переробними потужностями, усіма ними разом та масштабами наявних і потенціальних потреб вітчизняного і світового ринків;
- досягненні порівняності рівня доходів і розвитку соціальної інфраструктури у сільській місцевості із середніми показниками по країні;
- забезпеченні належної ефективності використання ресурсів довкілля і достатнього рівня їх відновлення та науково обґрунтованих пропорцій під час застосування в агропродовольчій діяльності мінеральних добрив, засобів захисту рослин, генетично модифікованих організмів.

Таким чином, можна говорити про те, що сталий розвиток АПК знаходиться у тісній залежності з розвитком соціальної інфраструктури, транспортної, складської системи, системи енергозабезпечення, з рівнем розвитку та ефективністю агротехнічним забезпеченням, діяльністю ветеринарних служб, доступністю кредитування, рівнем інвестування, рівнем розвитку інноваційної інфраструктури, наукових розробок.

Стан розвитку інфраструктури та її вплив на сталий розвиток регіону можна розглянути на прикладі Чернігівської області, однієї з найбільших в Україні. У 2015 р. з 1 511 населених пунктів лише 45 становили міста та селища міського типу, тобто близько 3% [10]. Ураховуючи, що при цьому міське населення майже вдвічі переважає сільське, можна говорити про занепад села та міграцію сільського населення у міста, що

негативно впливає у тому числі на розвиток АПК, оскільки відбувається переміщення робочої сили, кадрів. Престиж роботи в сільській місцевості є дуже низьким (у тому числі роботи не лише в сільському господарстві, а й у сфері обслуговування), що негативно впливає й на розвиток інфраструктури.

Особливо проблемними є дорожня та соціальна інфраструктури області. Щільність доріг із твердим покриттям є нижчою, ніж у середньому по Україні, при цьому території області проходять 63 дороги державного значення, з них дві належать до міжнародного транспортного коридору № 9. Якість доріг є дуже низькою, оскільки будувалися вони в стислі терміни і не були розраховані на те навантаження, що спостерігається нині. Транзитний потенціал регіону є дуже високим, проте територіальне його положення є причиною руйнування доріг, оскільки транзитний транспорт дуже активно йому сприяє. Стан дорожньої інфраструктури погіршується взимку, оскільки гостро зростає проблема можливості добиратися від дрібних населених пунктів до більших.

Житлово-комунальне господарство характеризується низьким рівнем забезпеченості питним водопостачанням у селах (17,5%), високим рівнем зношеності мереж, основних фондів, високою енергоємністю.

Через кризову демографічну ситуацію спостерігається тенденція до скорочення кількості учнів у сільських школах, що тягне за собою закриття шкіл, зростання рівня безробіття педагогічних кадрів. При цьому віддаленість сільських населених пунктів від районних центрів спричинює ускладненість доступу дітей до позашкільної освіти. Низькою є кількість закладів культури та спорту.

Низьким є рівень забезпеченості комунальними закладами охорони здоров'я, санітарний автотранспорт здебільшого потребує ремонту чи заміни й є зношеним. Незважаючи на розвиток телекомунікацій, у деяких населених пунктах області є проблеми з мобільним зв'язком.

Розвиток техніки, перехід до інтенсивного способу ведення господарства потребують кадрів із високим рівнем знань та кваліфікації. Однак молодь намагається виїхати із села до міста, де більше можливостей для самореалізації, спілкування, культурного життя, забезпечення рівня життя є вищим не лише з погляду заробітної плати, а й з огляду на забезпеченість об'єктами соціальної інфраструктури. Сучасні підприємці готові платити гідні заробітні плати особам, зайнятим в АПК, але потребують для цього висококваліфікованих працівників, тому для сталого розвитку АПК та регіону важливо забезпечувати високий рівень навчання і життя людей як елемента інтелектуального капіталу підприємства. Навіть в Європі стверджують, що розвиток села залежить від рівня доходів місцевих бюджетів та населення [10, с. 68]. Враховуючи, що сільські населені пункти становлять абсолютну більшість на Чернігівщині, можна говорити про те, що розвиток села є основою розвитку регіону.

Ще одним важливим елементом сталого розвитку як підприємств у цілому, так і сільськогосподарських підприємств зокрема є розвиток енергетичної інфраструктури. У сучасних умовах енергетика з елемента житлово-комунального господарства як окремої обслуговуючої сфери переходить у самостійний елемент системи діяльності підприємства, що може формуватися ним через використання альтернативної енергетики. Використання біомаси, біогазових установок, вітряків або сонячних батарей дає змогу аграрним підприємствам не лише формувати незалежні мікро-енергосистеми, а й шляхом використання пря-

мих договорів (за аналогією з ЄС) формувати міні-енергосистеми, що включатимуть підприємства як виробників енергії та населення як його споживача. Таким чином, буде забезпечене наближення до виконання цілей сталого розвитку, пов'язаних із підвищенням рівня життя сільського населення, формування сприятливого екологічного клімату, ощадливого використання ресурсів, поширення альтернативної енергетики.

Енергетика сьогодні багатьма науковцями виділяється як окремий складник економічної безпеки – енергетичний, тому енергетична інфраструктура, по суті, є компонентом двох складників економічної безпеки.

Немалу роль у формуванні інфраструктури АПК відіграла і продовжує відігравати держава, у тому числі через фінансово-кредитні важелі. Підприємства АПК сьогодні можуть забезпечувати як власні потреби, так і потреби енергогенеруючих компаній у пальному шляхом вирощування так званої енергетичної верби на маргінальних (малородючих чи непридатних для сільського господарства) землях. Вирощування цієї культури може бути елементом процесу ведення рослинництва і давати як прибуток чи пальне для власного використання підприємству, так і сировину для реалізації підприємствам чи населенню, якому в сільській місцевості вигідніше переходити на твердопаливні котли. В Європі передбачено компенсації до 50% вартості закладення таких плантацій, адже цей бізнес дає прибуток аж через шість-сім років [11]. В Україні ж сільськогосподарського виробника позбавили навіть таких преференцій, як податкові пільги з ПДВ чи податку на прибуток.

Вчені наголошують на потребі формування так званої кредитної інфраструктури, спрямованої на обслуговування аграрної економіки [12, с. 10]. Кредитна інфраструктура, за визначенням М.Я. Дем'яненко, – це комплекс кредитних установ із різною організаційною структурою, об'єднаних спільною метою кредитного забезпечення сільськогосподарських виробників. Автор пояснює потребу в такій інфраструктурі особливостями кредитування АПК, що полягають у чіткості і неможливості зміни термінів надходження кредитів, тривалості залучення кредитних коштів, неритмічністю потреби у кредитних ресурсах, додаткові затрати на страховий захист у процесі виробництва через постійне контактування об'єктів виробництва (біологічних об'єктів) із навколишнім середовищем [12, с. 6, 10]. Відзначається й потреба у пільговому кредитуванні.

Більше того, інституційна інфраструктура досить часто працює проти підприємця і проти АПК у тому числі, а подекуди й проти принципів сталого розвитку.

Прикладом може бути Постанова НКРЕКП, за якою було майже у шість разів збільшено вартість нестандартного приєднання електроустановок потужністю від 160 кВт до 5 МВт до енергетичних мереж (тобто плати за підключення електроустановок, що працюють на альтернативних джерелах, до мереж держави для реалізації в мережу електроенергії). У Чернігівській області така плата є однією з найвищих в Україні – 7 399 грн./1 кВт [13]. Переважна більшість біогазових установок (і не лише біогазових) підпадає під даний критерій потужності, а отже, зростає вартість їх будівництва та монтажу і термін окупності. Причому найбільше це б'є по малому та середньому бізнесу (а в регіоні таких підприємств серед сільськогосподарських більшість). Політики вже охарактеризували цю постанову негативно: «Це штучний «інфраструктурний податок» на інвестиції в «зелену» електрогенерацію, на будівництво сучасних промислових та інших об'єктів, що використо-

вують відновлювальні джерела енергії. Це штучний бар'єр для залучення приватних інвестицій» [13]. Можна говорити, що водночас такі заходи є значною загрозою як енергетичній, так і фінансовій безпеці, оскільки замість розгрузки енергетичних затрат формує нові.

У цілому інфраструктура підтримки підприємництва в Чернігівській області є дуже слабкою і представлена такими об'єктами: бізнес-центри – 2; фонди підтримки підприємництва – 2; кредитні спілки – 24; біржі – 2; інформаційно-консультаційні установи – 3; аудиторські фірми – 3; об'єднання підприємців – 42; агенції розвитку – 7 [10].

На цьому ж фоні можна відзначити низький рівень іноземних інвестицій в АПК регіону, а капітальні інвестиції здійснюються самими підприємствами.

Формування сталого розвитку підприємництва одночасно з розвитком інфраструктури дасть змогу відродити сільську місцевість завдяки формуванню зручного, комфортного середовища для життя населення. Це пояснюється також тим, що сільське господарство є не лише галуззю виробництва, а й сферою життєдіяльності людини, тому ліквідація сільськогосподарського виробництва означає зміну місця проживання або способу життя [14, с. 19]. Це означає, що занепад сільського господарства може бути причиною занепаду села та міграції населення у міста.

Дослідники зазначають, що стратегічними напрямками інноваційного розвитку в агропродовольчій сфері повинні стати: системний підхід до її функціонування та розвитку на всіх рівнях, активізація інноваційних чинників, формування цілісних і конкурентоспроможних інфраструктурних підрозділів [15, с. 75]. Зокрема, стратегія інноваційного розвитку інфраструктури агропродовольчої сфери повинна включати такі напрями [15, с. 75]:

– формування інституціональної інфраструктури, здатної підтримувати і забезпечувати інноваційний розвиток основного виробництва;

– розроблення стратегії інноваційного розвитку ринкової інфраструктури з урахуванням можливих змін кон'юнктури ринку;

– відродження соціальної інфраструктури, покликаної забезпечити відтворення трудових ресурсів і кадрову підтримку інноваційної діяльності;

– створення інформаційно-консультаційних структур, що забезпечують підвищення ступеня інформованості товаровиробників.

Угода про асоціацію з ЄС ставить перед сільськогосподарськими виробниками нові виклики, оскільки вимагає приведення стандартів якості продукції до європейський, наприклад виключення з ринку молока II сорту, котрим й є молоко, отримане від населення. В ЄС якісним вважається молоко сорту «екстра», але такого на ринку України – близько 6%. 70% молока йде від приватних домогосподарств і є неякісним згідно зі стандартами Європи. Виходом є забезпечення селян спеціальним обладнанням та наданням інформації, тобто забезпечення спеціальною інфраструктурою, що дасть змогу сільському населенню не втрачати джерело додаткового (а іноді й єдиного) доходу. Формування такої інфраструктури може бути одним із нових завдань як великих молокопереробних підприємств, так і держави.

Висновки. Роль агропромислового комплексу в Україні зумовлена не лише його впливом на формування економіки країни у цілому, а й забезпеченням збереження та розвитку

сільських місцевостей. Сільське господарство є важливим джерелом доходу для значної кількості населення країни, а тому можна говорити про значний вплив агропромислового комплексу на формування добробуту людей. Не останню роль у цьому відіграє інфраструктура агропромислового комплексу, котра, деякою мірою являючи собою частку загальної інфраструктури економіки, значно впливає на якість життя населення України, особливо сільського. Як інфраструктурна безпека вона прямо впливає на економічну безпеку не лише підприємства, а й регіону.

Занепад інфраструктури агропромислових підприємств ускладнює їх діяльність, створює загрози сталому розвитку, в більш широкому масштабі – спричиняє відтік робочої сили, у селах – міграцію до міст, таким чином, ланцюговою реакцією спричиняючи ще нові труднощі для підприємництва. Дані тенденції були продемонстровані на прикладі Чернігівської області.

Саме тому забезпечення переходу до інтенсивного виробництва в сільському господарстві потребує вдосконалення та відновлення інфраструктури. При цьому необхідна участь держави, оскільки деякі її елементи не є підконтрольними підприємствам (наприклад, якість доріг, освіта, медицина), хоча й можуть фінансуватися підприємствами за умови наявності у них вільних фінансових ресурсів.

Література:

- Лазоренко К. Інвестиції в АПК як запорука продовольчої безпеки. *Економіческие известия*. 11.09.2017. URL: <http://eizvestia.com/uk/ekonomika-ukr/full/1109-investicii-v-apk-yak-zaporuka-prodovolchoi-bezpeki>.
- Основні показники зовнішньої торгівлі України / Український клуб аграрного бізнесу. URL: http://ucab.ua/ua/doing_agribusiness/zovnishni_rinki/osnovni_pokazniki_zovnishnoi_torgivli_ukraini.
- Експорт товарів з України до ЄС за вісім місяців цього року зріс на 27,9%. *Європейська правда*. 20.10.2017. URL: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2017/10/20/7072552/>.
- Сільське господарство України 2016: Статистичний збірник. К.: Державна служба статистики України, 2017. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.htm.
- Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти / Наук. керівник проекту акад. НАН України М. З. Згуровський; Міжнародна рада з науки (ICSU); Комітет із системного аналізу при Президії НАН України; Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»; Інститут прикладного системного аналізу НАН України і МОН України; Світовий центр даних з геоінформатики та сталого розвитку. Київ: НТУУ «КПІ», 2015. 136 с.
- Головин В.А. Інфраструктура агропромислового комплексу і розвиток сільських територій; Межрегиональный открытый социальный институт. 7.05.2014. URL: <http://mosi.ru/ru/conf/articles/infrastruktura-agropromyshlennogo-kompleksa-i-razvitieselskih-territoriy>.
- Жупаненко В.М. Сучасне трактування інфраструктури економіки / Облік і фінанси АПК: бухгалтерський портал. URL: <http://magazine.faaf.org.ua/suchasne-traktuvannya-infrastrukturi-ekonomiki.html>.
- Зінов'єва О.С. Сталий розвиток та екологічна інфраструктура. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2017. Вип. 47. С. 66–70.
- Стройко Т.В. Інфраструктура агропродовольчої сфери з погляду сталого розвитку та екологічної безпеки. URL: http://www.confcontact.com/20101224/10_strojko.php.
- Стратегія сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 р. / Сайт Чернігівської обласної державної адміністрації, 2015. URL: <http://cg.gov.ua/index.php?id=12358&tp=1&pg=>.
- Глотова І. Локальна енергетика: як верба може замінити газ та як заробити на такій альтернативі / *Agraveri* аграрне інформаційне агентство, 21.02.2017. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/>

lokalna-energetika-ak-verba-moze-zaminiti-gaz-ta-ak-zarobiti-nat-akij-alternativi.

12. Дем'яненко М.Я. Кредитний фактор сталого розвитку аграрного сектору України. Економіка АПК. 2014. №. 11. С. 5–14.
13. Киричевський І. НКРЕ не дає добро: як підвищення вартості підключення до електромереж вдарить по АПК? / Аграрне інформаційне агентство, 10.02.2017. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/nkre-ne-dae-dobro-ak-pidvisenna-vartosti-pidklucennado-elektromerez-vdarit-po-ark>.
14. Босенко А.В. Стратегія державного регулювання агропромислового комплексу. Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Економіка». 2011. Т. 5. №. 4. С. 17–24.
15. Іртишева І.О., Стройко Т.В. Інтелектуально-інноваційний розвиток інфраструктури як концепція економічної сталості агропродовольчої сфери. Актуальні проблеми економіки. 2013. №. 1. С. 71–78.

Дергачева В.В., Колешня Я.А. Роль інфраструктури агрокомплексу в забезпеченні економічної безпеки та сталого розвитку регіону (на прикладі Чернігівської області)

Анотація. В статті освітлено роль агропромислового комплексу в економіці України. Проаналізовано ряд складових інфраструктури агро-

промислового комплексу в Чернігівській області, відображено взаємне впливання складових інфраструктури, розвитку підприємства та регіону на прикладі Чернігівської області.

Ключові слова: інфраструктура, агропромисловий комплекс, інфраструктура АПК, соціальна інфраструктура, стійке розвиток, економічна безпека.

Dergachova V.V., Koleshnia Y.O. The role of the infrastructure of the agro-complex in ensuring economic security and sustainable development of the region (on the example of the Chernigov region)

Summary. The article highlights the role of the agro-industrial complex in the Ukrainian economy. It analyzes of a number of components of the infrastructure of the agro-industrial complex in the Chernihiv region, reflects the mutual influence of the infrastructure components, the development of the enterprise and the region on the example of the Chernigov region.

Keywords: infrastructure, agro-industrial complex, infrastructure of agro-industrial complex, social infrastructure, sustainable development, economic security.